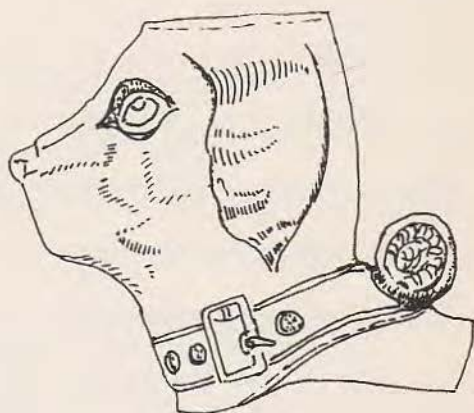

EEN OPMERKELIJK PIJPENMAKERSMERK

door Plet Smiesing

In december 1998 werd op het terrein van het "Duitse Huis" door de gemeentelijk Archeologische Dienst van Utrecht een aantal pijpenkoppen opgegraven. Uit de latrine van het hospitaalgebouw van het voormalig militair hospitaal werden 66 pijpenkoppen geborgen. De pijpenkoppen zijn te verdelen in 48 ovoïde koppen (gouwenars), 1 doetel (gladde rondbodem), een geglazuurde Stummel (Bordollo) en 11 fantasiekoppen (afb. 1).

De merken

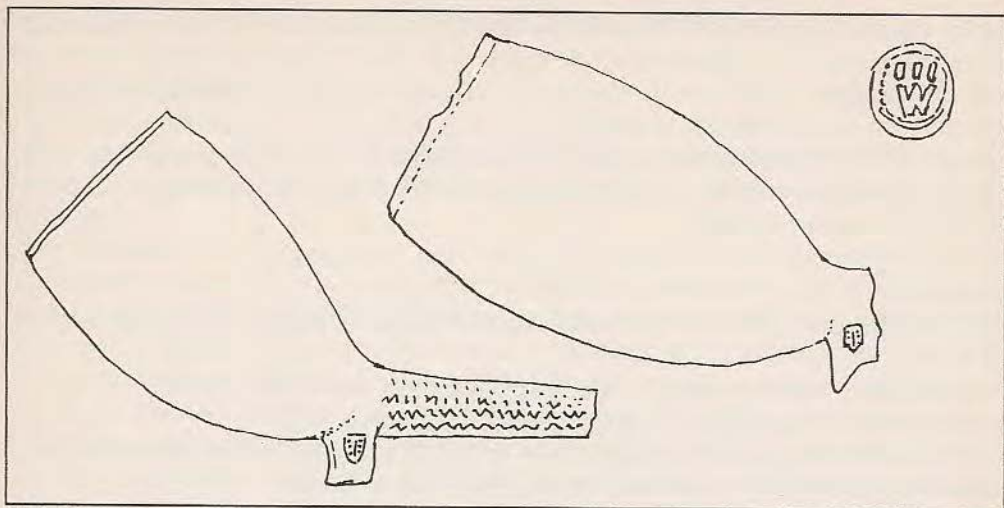
De elf fantasiekoppen zijn zowel in het assortiment van de pijpenfabriek P. Goedewaagen & Zoon als in die van de fabrikant B. van der Maas te vinden. Drie fantasiekoppen zijn voorzien van het merk IWI, en op een versierde 'omgezette' kop vinden we de naam H. van der Pool (fabrikant in Gouda van 1839 tot 1865). Op een gebogen pijpensteel met mondstuk lezen we: B. van der Maas.

Bartholomeus van der Maas werd in 1817 in Gouda geboren en startte zijn pijpenmakersactiviteiten in 1849. Zijn dood in 1880 betekende ook het einde van zijn bedrijf. In die periode waren zijn producten gemerkt met de merken: *twee kruizen*, *26*, *17*, *SM* en *IIIW*.

De groep gouwenars van de vondst is vanwege de merken het meest interessant.

Zes koppen missen de hiel met het hielmerk, zodat er 42 voor bestudering overbleven. Zeven koppen hebben het merk *gekroonde 26*; één kop draagt *gekroonde 30*; twee koppen zijn gemerkt met *gekroonde 59*; één kop met *gekroonde 93*; twee en twintig koppen met *IIW*; één kop met *gekroonde MG*; verder komt twee maal het merk de *twee kruizen* (*dubbelkruis*) en nog een onleesbaar merk voor.

De fabrikant B. van der Maas was gezien de fantasiepijpen en de 31 ovoïde koppen de belangrijkste leverancier aan het militair Hospitaal. De ovoïde koppen zijn slordig afgewerkt en variëren in hoogte van 49 tot 62,5 mm; op de linkerzijde van de hiel prijkt het Goudse wapen (afb. 2).

Afb. 2

Willem III - pijpen?

Het merk IIIW dat op 22 van de 42 gemerkte gouwenaars voorkomt, wordt in de pijpelogie als vierletterig merk gezien. De drie verticale strepen die de W kronen, kunnen volgens mij ook als de Romeinse 3 zoals bij Willem III (regeerde van 1849-1890) gezien worden.

Het merk heeft een opmerkelijke geschiedenis. In mijn verzameling heb ik vier late gouwenaars met dit merk. Een exemplaar kreeg ik jaren geleden van de vinder met de enthousiaste mededeling, dat hij een Willem III-pijpje had gevonden. Aangezien ik een heel andere voorstelling had van een Willem III-pijp, schonk ik er toen weinig aandacht aan. Wel probeerde ik het merk in de beschikbare naslagwerken voor merken op te zoeken.

S. Laansma vermeldde dit merk in zijn merkenoverzicht uit 1977 niet, en ook in "Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940" uit 1982 van D.H. Duco zocht ik tevergeefs.

Hans van der Meulen maakte eerst in 1985 in PKN en later in 1994 in "De gecroonde roos" melding van het merk. De fabrikant B. van der Maas, die op 30 augustus 1856 het merk SM en IIIW laat registreren, krijgt problemen met de commissarissen van de fabrikantenvereniging i.v.m. het merk SM. Het ongekroonde merk zou teveel op een omgekeerd merk WS lijken.

Opmerkelijk is echter dat de W met drie verticale streepjes, dat toch grote gelijkenis vertoont met de *gekroonde W*, wel gedoogd werd. Waarschijnlijk omdat III boven de W werd geplaatst, maakte de fabrikant P. Goede-waagen die het merk IW voerde (twee strepen onder de W), geen bezwaren. In 1880 bij het overlijden van Bartholomeus van der Maas verdwijnt het merk weer. Het werd niet zoals zijn merk *gekroonde 26* door andere fabrikanten overgenomen.

Voor de soldaten in het hospitaal hadden pijpen met dit merk blijkbaar een meerwaarde. Zagen zij in dit merk een variant van de gekroonde W op de koperen cent, het symbool van Koning Willem III? Speelde de fabrikant in op de symbolische betekenis van dit merk? Aangezien in de stort die in 1984 in de Goudse binnenstad werd gevonden, ook producten van deze fabrikant werden ontdekt met de beeltenis van Koning Willem III, acht ik dit niet onwaarschijnlijk.

Literatuur

- Catalogus no 3, Aarden-tabaks & sigaren-pijpenfabriek P. Goedewaagen & Zoon.
- Duco, D.H., Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940, 1982.
- Laansma, S., Pijpmakers en pijpmerken 1724-1865, 1977.
- Meulen, J. van der, M. Steenbergen & F. Mayenburg, Een interessante 19e eeuwse pijpenstort in Gouda, PKN VII, 26, 1984, p. 26-38.
- Meulen, J. van der, Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19e eeuw, PKN VIII, 30, 1985, p. 34-47.
- Meulen, J. van der, De "gecroonde roos" en andere pijpenmakersmerken van Gouda. Een vernieuwde en uitgebreide inventarisatie voor het determineren van Goudse pijpen. 1994.

EEN OPMERKELIJK PAKJE TABAK

Dat mag wel gezegd worden van het pakje AMSTERDAMER Hollandsche Rooktabak FIJNE SNEDE, dat ik nog niet zo lang geleden van een collega kreeg.

Hollandser kan het bijna niet, zou je zeggen met die molens en het water op de achtergrond. Overigens nooit ergens in een tabakszaak zien liggen. Vreemd. Trouwens er is ook iets mis met dat Amsterdamer. Daar mis ik een letter.

Het belasting- en het sluitzegel lossen het raadsel op: een pakje tabak uit Zwitserland met Nederlandse tekst, gekocht in Marokko.

's Mensen handelswegen zijn wonderbaar! F.K.

